

IFAU

Institutet för arbetsmarknads- och
utbildningspolitisk utvärdering

Ledde förlängd gymnasieutbildning till ökat valdeltagande?

Karl-Oskar Lindgren
Sven Oskarsson
Mikael Persson

RAPPORT 2017:12

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) är ett forskningsinstitut under Arbetsmarknadsdepartementet med säte i Uppsala. IFAU ska främja, stödja och genomföra vetenskapliga utvärderingar. Uppdraget omfattar: effekter av arbetsmarknads- och utbildningspolitik, arbetsmarknadens funktionssätt och arbetsmarknadseffekter av socialförsäkringen. IFAU ska även sprida sina resultat så att de blir tillgängliga för olika intressenter i Sverige och utomlands.

IFAU har som policy att en uppsats, innan den publiceras i rapportserien, ska seminariebehandlas vid IFAU och minst ett annat akademiskt forum samt granskas av en extern och en intern disputerad forskare. Uppsatsen behöver dock inte ha genomgått sedvanlig granskning inför publicering i vetenskaplig tidskrift.

Tryckta rapporter kan beställas från IFAU. Kontaktuppgifter och mer information om IFAU och våra rapportserier finns på webbplatsen www.ifau.se

Ledde förlängd gymnasieutbildning till ökat valdeltagande?^a

av

Karl-Oskar Lindgren^b, Sven Oskarsson^c och Mikael Persson^d

2017-06-14

Sammanfattning

Det är ett väldokumenterat faktum att det finns en stark koppling mellan familjebakgrund och politiskt deltagande. I denna rapport undersöker vi om skillnaderna i valdeltagande mellan individer med olika familjebakgrund påverkades av den förlängning av de yrkesförberedande gymnasieprogrammen som genomfördes i Sverige under 1990-talet. Analysen visar att reformen inte hade någon effekt på det genomsnittliga valdeltagandet i de årskullar som berördes av reformen. Däremot finner vi att reformen ökade valdeltagandet bland barn som vuxit upp i socioekonomiskt resurssvaga hem. Gymnasiereformen bidrog därigenom till att utjämna skillnaderna i valdeltagande mellan individer med olika familjebakgrund.

^a Denna rapport är en sammanfattning av IFAU Working paper 2017:12. Rapporten har finansierats med hjälp av anslag från IFAU och Vetenskapsrådet. Vi är tacksamma för kommentarer från Adrian Adermon, Anders Sundel, Pär Nyman och Martin Lundin. Deltagare vid presentationer på IFAU, Statsvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet och Toronto Political Behavior Workshop har också bidragit med värdefulla synpunkter.

^b IFAU, Uppsala universitet och UCLS. karl-oskar.lindgren@statsvet.uu.se

^c Uppsala universitet och UCLS. sven.oskarsson@statsvet.uu.se

^d Göteborgs universitet. mikael.persson@pol.gu.se

Innehållsförteckning

1	Inledning	3
2	Familj, skola och politiskt deltagande	5
3	Gymnasiereformen	7
4	Data och metod	9
5	Empiriska resultat	11
5.1	Vad förklarar utjämnningen?	15
5.2	Hur känsliga är resultaten?	16
6	Avslutning	17
	Referenser	18

1 Inledning

Deltagande i det politiska livet utgör grunden för politiskt inflytande i en demokrati. Genom att rösta i allmänna val, delta i politiska manifestationer eller åta sig politiska uppdrag kan medborgarna göra sina politiska åsikter hörda och påverka politikens utformning. En välfungerande demokrati förutsätter att alla medborgare har likartade möjligheter till politiskt engagemang. Det är därför ett problem om det finns skillnader mellan olika individer när det gäller deras förmåga eller vilja att delta politiskt. Risken är att grupper med lägre politiskt engagemang får sina intressen förbisedda i den politiska processen. Skillnader i politiskt deltagande kopplade till familjebakgrund anses ofta vara av särskild betydelse då de innebär ett avsteg från den demokratiska grundprincipen om *lika möjligheter*. I en demokrati ska politiskt inflytande inte bero på ens föräldrars sociala status eller politiska engagemang (t.ex. Putnam 2015).

Trots betydelsen av denna fråga finns det relativt lite forskning om den sociala bakgrundens betydelse för att förklara skillnader i politiskt deltagande mellan olika individer. Den forskning som finns indikerar dock att de som har vuxit upp i socioekonomiskt resursstarka hem deltar i politiken i betydligt högre grad än de som vuxit upp i mer resurssvaga hem (t.ex., Verba, Schlozman och Burns 2003; Gidengil, Wass och Valaste 2016; Lindgren, Oskarsson och Dawes 2017). En central fråga är därför vad som kan göras för att minska familjebakgrundens betydelse inom politiken.

Av tradition har många forskare och politiker fäst stor tilltro till den utjämnande effekten av förbättrade utbildningsmöjligheter. Ökade utbildningsnivåer är tänkt att utjämna spelplanen mellan olika grupper av individer och säkerställa att alla medborgare har samma möjlighet att komma till tals inom politiken (se Nie, Junn och Stehlik-Barry 1996). Detta argument vilar i sin tur på en stor mängd statsvetenskapliga studier som lyft fram formell utbildning som den viktigaste faktorn för att förklara politiskt deltagande (Converse 1972; Wolfinger och Rosenstone, 1980).

Under senare tid har dock den konventionella synen på utbildningens betydelse för det politiska deltagandet kommit att ifrågasättas. Flera forskare har hävdat att det positiva sambandet mellan utbildning och politiskt engagemang inte beror på att utbildning orsakar politiskt deltagande utan på att det finns icke-observerade faktorer som förklarar såväl utbildningsval som valet att engagera sig politiskt. Det kan exempelvis gälla faktorer som uppväxtvillkor, personlighetstyp eller medfödda anlag (Tenn 2007; Kam och Palmer 2008; Berinsky och Lenz 2011; Persson, 2014). Enligt företrädare för detta perspektiv finns det därför heller ingen anledning att tro att förbättrade utbildningsmöjligheter leder till ökad politisk jämlikhet.

Det råder således ingen enighet om i vilken utsträckning utbildnings-systemets utformning påverkar skillnaderna i politiskt deltagande mellan olika grupper, såsom mellan individer med olika familjebakgrund. Syftet med denna studie är bidra till att öka kunskapen om denna viktiga fråga genom att studera hur förlängningen av de praktiska gymnasieutbildningarna från två till tre år, som genomfördes i Sverige i början av 1990-talet, påverkade valdeltagandet bland elever med olika familjebakgrund. Anledningen till att vi valt att studera valdeltagande är, förutom datatillgång, att deltagande i allmänna val utgör den mest grundläggande formen av politiskt deltagande i en representativ demokrati. Dessutom finns omfattande forskning som visar att valdeltagande är nära kopplat till många andra typer av politiskt deltagande som deltagande i politiska demonstrationer, kontakter med politiska företrädare eller tjänstemän och innehavet av olika politiska förtroendeuppdrag (t.ex. Verba, Scholzman och Brady 1995; Lindgren, Oskarsson och Persson 2017).

I likhet med flera tidigare utvärderingar av reformen fokuserar vi på den försöksverksamhet som föregick beslutet om införande av treåriga yrkeslinjer 1991 (t.ex. Hall 2012; Grönqvist och Hall 2013; Grönqvist m.fl. 2015). Under försöksverksamheten introducerades treåriga yrkesutbildningar gradvis vid olika tillfällen i olika kommuner vilket ger ovanligt goda möjligheter att studera huruvida ökad utbildning faktiskt orsakar ökat politiskt engagemang. Bland annat kan vi ta hänsyn till många av de faktorer som tänks kunna påverka både utbildningsval och politiskt deltagande.

Enlig våra resultat medförde förlängningen av yrkeslinjerna inte någon allmän ökning av valdeltagandet i de årskullar som omfattades av försöket. Däremot verkar reformen ha haft en tydlig positiv effekt på valdeltagandet bland elever som vuxit upp i socioekonomiskt resurssvaga hem. När vi delar in ungdomarna i kvartilgrupper (fjärdedelar) baserat på föräldrarnas socioekonomiska status finner vi att en fullständig övergång från tvååriga till treåriga yrkeslinjer var förenat med en förväntad ökning av valdeltagandet med 3–4 procentenheter i gruppen med lägst socioekonomisk status, medan vi inte finner några motsvarande effekter för övriga tre kvartilgrupper. Genom att valdeltagandet är positivt kopplat till föräldrarnas socioekonomiska status bidrog reformen således till att utjämna skillnaderna i valdeltagande mellan elever med olika familjebakgrund.

Rapporten är upplagd på följande sätt. I nästa avsnitt ger vi en kort beskrivning av forskningen på området och sedan följer ett avsnitt som ger en bakgrund till gymnasiereformen. Därefter redovisas data och metod. Slutligen presenterar vi resultaten och diskuterar dess implikationer. För utförligare diskussioner och beskrivningar av teori, data och metod hänvisar vi till den

längre engelskspråkiga versionen av rapporten (Lindgren, Oskarsson och Persson 2017).

2 Familj, skola och politiskt deltagande

Genom åren har många forskare uppmärksammat familjens stora betydelse för barns politiska utveckling (Hyman 1959; Jennings och Niemi 1981). En familjeegenskap som har fått särskild stor uppmärksamhet är föräldrarnas socioekonomiska status (SES). Empiriska studier indikerar att barn som vuxit upp i socioekonomiskt resursstarka hem är betydligt mer politiskt aktiva som vuxna jämfört med de som vuxit upp i mer resurssvaga hem (Verba, Schlozman och Burns 2003; Gidengil, Wass och Valaste 2016).

Något förenklat finns det två olika sätt varigenom föräldrarnas socioekonomiska status kan påverka barnens framtida politiska deltagande. För det första kan socioekonomisk status föras över från föräldrar till barn. Till exempel har barn till högutbildade föräldrar högre sannolikhet att själva vara högutbildade som vuxna. För det andra kan föräldrarnas eget politiska deltagande tänkas ha en direkt effekt på barnens framtida deltagande. Forskningen indikerar att barn som växer upp med politiskt aktiva föräldrar har högre sannolikhet att själva bli politiskt aktiva som vuxna (Neundorf och Smets 2017). Föräldrarnas socioekonomiska status kan således påverka barnens framtida politiska deltagande indirekt via barnens socioekonomiska status eller mer direkt genom att föräldrarna i resursstarka hem vanligtvis själva är mer politiskt aktiva.

Många forskare har också pekat på skolans centrala roll när det gäller att främja framväxten av politiskt engagemang och demokratiska attityder. I skolan förväntas eleverna tillägna sig kunskap och färdigheter som bidrar till förståelsen av det demokratiska systemet och underlättar framtida politiskt engagemang. Beträktat från detta perspektiv utgör således utbildning en viktig förutsättning för politiskt deltagande.

En möjlighet som har uppmärksammats i forskningen är dock att effekten av utbildning på politiskt deltagande kan bero på familjebakgrund. Exempelvis har det förslagits att effekten av utbildning på politiskt deltagande är kompensatorisk såtillvida att ökad utbildning huvudsakligen ökar det politiska deltagandet bland elever från socioekonomiska resurssvaga hem (Neundorf, Niemi och Smets 2016). Samtidigt går det dock också att tänka sig det motsatta, det vill säga att ökad utbildning bidrar till att öka betydelsen av familjebakgrund genom att det främst är elever från mer politiskt aktiva hemmiljöer som kan tillgodogöra sig det som lärs ut om politik och demokrati i skolan. I litteraturen

brukar dessa två möjligheter benämnas kompensations- respektive och accelerationshypotesen (Campbell 2008).

Genom historien har många forskare och politiker pekat på höjd utbildningsstandard som ett sätt att minska skillnaderna i politiskt deltagande mellan individer med olika familjebakgrund. Tanken att existerande ojämlikhet i politiskt engagemang mellan olika grupper kan utbildas bort vilar dock på ett antal viktiga antaganden.

För det första krävs att ökad utbildning faktiskt leder till ökat politiskt engagemang. Som vi såg i inledningen har detta antagande på senare tid kommit att ifrågasättas av forskare som menar att det starka sambandet mellan utbildning och politiskt deltagande beror på att det finns icke-observerbara faktorer som påverkar både utbildningsval och valet att delta politiskt.

För det andra, även om utbildning har en kausal effekt på politiskt deltagande kommer ökade utbildningsnivåer enbart att leda till minskad politisk ojämlikhet om ökningen av utbildningsnivån är större i grupper med lägre politiskt deltagande eller om utbildning har en större effekt på det politiska deltagandet i dessa grupper. Det vill säga, om effekten av utbildning är densamma oavsett familjebakgrund kan en reform som ökar utbildningsnivån bidra till att minska skillnaderna i politiskt deltagande förutsatt att reformen leder till en större ökning i utbildningsnivån bland barn från resurssvaga hem. I detta fall beror utjämnningen på att reformen påverkar fördelningen av den grundläggande resurs, utbildning, som främjar politiskt deltagande. Vi kan därför benämna detta reformens *resurseffekt*. Om utjämnningen istället beror på att effekten (avkastningen) av utbildning på det politiska engagemanget är större bland elever från resurssvaga hem, medan reformen medför lika stora öknningar av utbildningsnivån i alla grupper, säger vi att utjämnningen drivs av reformens *avkastningseffekt*.

Huruvida reformer som syftar till att öka utbildningsnivån också kan bidra till att minska den politiska ojämlikheten i samhället kan därför inte avgöras enbart på teoretiska grunder. Detta är istället en fråga som måste besvaras med hjälp av empiriska studier av faktiskt genomförda reformer. I denna studie kommer vi därför att studera hur de stora förändringarna av yrkesutbildningarna på gymnasienivån som genomfördes i Sverige under början av 1990-talet påverkade skillnaderna i valdeltagande mellan individer med olika familjebakgrund.

3 Gymnasiereformen¹

Under början av 1980-talet påtalades från många håll att den svenska gymnasieskolan i allmänhet och yrkeslinjerna i synnerhet behövde reformeras för att bättre svara mot samhällets och arbetsmarknadens krav. Efter omfattande diskussioner och utredningsarbete beslutade riksdagen därför 1991 att genomföra en större reform av den svenska gymnasieskolan (se Hall 2012).

Före reformen kunde elever välja bland ett antal yrkesförberedande linjer (som vanligtvis var tvååriga) och studieförberedande linjer (som vanligtvis var treåriga men i vissa fall även två- och fyraåriga). De yrkesförberedande linjerna hade ett starkt fokus på att vara just yrkesförberedande och innehöll enbart en begränsad del teoretiska ämnen. Exempelvis var svenska det enda ämne som var obligatoriskt på alla yrkesförberedande linjer. Efter reformen ersattes de två- till fyraåriga linjerna med treåriga program, vilket innebar att gymnasieskolan blev ett år längre för de flesta på yrkesförberedande program. Samtidigt introducerades ett system med kärnämnen på samtliga program. Det innebar att även eleverna på yrkesförberedande program fick läsa ett antal teoretiska ämnen, däribland engelska och samhällskunskap. Som ett resultat av detta fick även elever från yrkesförberedande program grundläggande behörighet för att söka till universitet och högskolor.

Ett av de uttryckliga syftena med reformen var att skapa en ”skola för alla” som utjämnade sociala skillnader. På så vis är 1990-talets reform av gymnasieskolan en del i en serie svenska skolreformer genomförda under 1900-talet med syfte att utjämna sociala skillnader i samhället och utjämna livschanserna för individer med olika familjebakgrund (Lindgren, Oskarsson och Persson 2016; Lindgren, Oskarsson och Dawes 2017).

Beslutet att förlänga yrkeslinjerna från två till tre år föregicks dock av en omfattande försöksverksamhet, det så kallade ÖGY-försöket, där systemet med treåriga yrkeslinjer provades på försök i utvalda kommuner. De kommuner som var intresserade att delta i försöket fick ansöka om detta till Skolöverstyrelsen (SÖ) som sedan fattade beslut om vilka kommuner som skulle tillåtas delta i försöket. En vägledande tanke vid dessa beslut var att kommuner från olika delar av landet och med olika befolknings- och näringslivsstruktur skulle ingå i försöksverksamheten.

Försöket påbörjades 1988/1989 och inkluderade då 6 000 elever. Under det andra året utökades försöksverksamheten till att inkludera 10 000 elever och det tredje året utökades det ytterligare till 11 200 elever (Hall 2012). Bland

¹ Beskrivning i detta avsnitt bygger i stora delar på den detaljerade beskrivning av gymnasiereformen som återfinns i Hall (2012).

Sveriges vid den tiden 284 kommuner deltog 113 stycken det första året, 144 det andra året och 147 det tredje året.² Vid slutet av försöksperioden omfattade försöksverksamheten cirka 20 procent av platserna på de yrkesförberedande programmen.

I försökskommunerna ersatte klasser med de nya gymnasieprogrammen klasser med de äldre gymnasielinjerna. I de deltagande kommunerna erbjöds alltså både platser i de nya och det gamla systemet. Eleverna i försökskommunerna gavs därmed möjlighet att söka till den nya typen av gymnasieprogram medan elever som bodde i kommuner som inte deltog i försöket saknade denna möjlighet.

Under tiden för försöksverksamheten berodde således tillgängligheten till treåriga yrkesutbildningar på vilket år en person var född och var denne bodde vid tidpunkten för gymnasiestudierna. I denna studie kommer vi att använda denna variation i möjligheterna att läsa treåriga yrkeslinjer för att studera hur förlängningen av utbildningstiden påverkade elevernas framtida valdeltagande.

Ett antal studier har tidigare undersökt gymnasireformen för att studera effekterna av utbildning på olika typer av utfall. Dock har dessa studier huvudsakligen fokuserat på andra områden än politiskt deltagande. Ekström (2003) undersökte med hjälp av tvärsnittsdata om reformen påverkade sannolikheten för arbetslöshet och hur många som skaffade högre utbildning. Hon konstaterade att medan reformen ledde till att fler sökte sig till högskolor och universitet påverkade den inte sannolikheten att bli arbetslös. Med hjälp av mer omfattande tidsvarierande data undersökte Hall (2012) liknande frågeställningar men fann inga signifikanta effekter på högre studier eller inkomstnivåer. Ytterligare studier av reformen har visat att den ledde till färre ungdomsgraviditeter bland kvinnor som gick treåriga program (Grönqvist och Hall 2015) och lägre nivåer av vissa former av kriminalitet (Grönqvist m.fl. 2015).

Ingen av dessa studier har dock undersökt effekterna av försöksverksamheten på politiskt deltagande. I en studie av Persson och Oscarsson (2010) jämförs dock nivåer av politiskt deltagande före och efter att reformen implementerades på nationell nivå och de finner att skillnaderna i deltagande mellan elever på teoretiska och yrkesförberedande program kvarstod.

² Utöver detta bedrevs även en begränsad försöksverksamhet bestående av 500 platser i 22 kommuner under läsåret 1987/1988 (Hall 2012).

4 Data och metod

En stor svårighet förknippad med att studera effekten av utbildning på politiskt deltagande är att utbildningsval kan bero på faktorer som också påverkar en persons politiska engagemang, såsom uppväxtvillkor och personlighetsdrag.

Det ideala forskningsupplägget hade därför varit ett experiment där vi slumpmässigt kunnat tilldela individer olika utbildningsnivå för att sedan studera effekterna på deras politiska deltagande. Men av etiska och praktiska skäl är det naturligtvis inte möjligt att genomföra den typen av studier.

Som tidigare nämnts kommer vi därför istället att utnyttja det faktum att de treåriga gymnasielinjerna genom försöksverksamheten infördes vid olika tidpunkter i olika kommuner. Utgångspunkten för analysen är att sannolikheten att läsa ett treårigt yrkesprogram var högre i kommuner som erbjöd en stor andel treåriga yrkesprogram. Genom att jämföra utvecklingen av valdeltagandet i kommuner där eleverna hade god tillgång till treåriga program med motsvarande utveckling i kommuner med mer begränsad tillgång till sådana program kan vi därmed uttala oss om effekten av att förlänga de yrkesförberedande utbildningarna från två till tre år (jämför Hall 2012). Skulle vi exempelvis se en större ökning, eller mindre minskning, av valdeltagandet bland elever som hade god tillgång till treåriga program tyder detta på att reformen hade en positiv effekt på valdeltagandet.³

Den empiriska analysen baseras på data från olika register hos Statistiska centralbyrån (SCB). Urvalet för analysen utgörs av samtliga individer födda 1970–1974. De födda 1970 berördes inte av försöksverksamheten medan övriga tre årskullar omfattades i stigande grad. Totalt ingår drygt 500 000 personer i undersökningen.

För att mäta i vilken utsträckning olika individer omfattades av försöksverksamheten med treåriga gymnasieprogram använder vi oss av information om var individerna bodde 1985 i kombination med uppgift om förekomsten av olika typer av gymnasieprogram i olika kommuner. Baserat på denna information konstruerar vi sedan en indikator som vi benämner reformintensitet och som indikerar hur stor andel av alla yrkesprogram i en kommun som var treåriga under ett visst läsår (Hall 2012). Variabeln antar värdet 0 om alla yrkesprogram var tvååriga och värdet 1 om alla program var treåriga.

Familjens socioekonomiska status utgör en annan central variabel i vår analys. I likhet med mycket tidigare forskning på området konstruerar vi ett samlat mått på hemmets socioekonomiska status genom att använda information om

³ Mer tekniskt används en så kallad instrumentvariabelansats där andelen treåriga yrkeslinjer i kommunen används som instrument för sannolikheten att en elev väljer att läsa en treårig linje. En mer utförlig beskrivning av metoden återfinns i Lindgren, Oskarsson och Persson (2017).

föräldrarnas utbildning, lön och yrkesstatus. Denna information vägs sedan ihop till ett index där högre värden indikerar högre socioekonomisk status.⁴ Högst upp på denna skala återfinns således barn som har föräldrar med universitetsutbildning, hög lön och prestigefyllda yrken (till exempel läkare och ingenjörer) medan barn till föräldrar med enbart grundskoleutbildning, låg lön och mindre prestigefyllda yrken befinner sig i den andra änden av skalan.

Den centrala utfallsvariabeln i undersökningen är valdeltagande. För att kunna studera valdeltagande för hela populationen har vi skannat och digitaliserat uppgifter om valdeltagande i valet 2010 från röstlängderna (totalt cirka sju miljoner observationer). I jämförelse med den data som vanligtvis används vid studier av utbildningseffekter på politiskt deltagande är denna datamängd ovanligt omfattande storleksmässigt och av mycket hög kvalitet.⁵

I Tabell 1 redovisas beskrivande statistik om bakgrundsvariabler på individnivå (i panel A) och för utfallsvariabler (i panel B). Redovisningen görs separat för kommuner med hög respektive låg reformintensitet (kommuner med högre värden än medianen betraktas som högintensiva medan de med lägre värden än medianen betraktas som lågintensiva). I den nedre delen av tabellen redovisas statistiken även separat för individer med olika typ av familjebakgrund. För att göra detta har vi delat upp eleverna i kvartilgrupper (fjärdedelar) utifrån det index som vi använder för att mäta familjens socioekonomiska status. Kvartilgrupp 1 (K1) är den fjärdedel av hemmen med lägst socioekonomiska resurser medan kvartilgrupp 4 (K4) är den fjärdedel av hemmen med störst resurser.

Som framgår av tabellen är de båda kommuntyperna mycket likartade när det gäller individernas bakgrundskaraktäristika. Som förväntat är andelen som slutfört en treårig gymnasieutbildning (vid 20 års ålder) högre i kommuner med hög reformintensitet än i kommuner med låg reformintensitet och detta samband gäller för alla typer av familjebakgrund.

⁴ En mer detaljerad beskrivning av detta mått återfinns i Lindgren, Oskarsson och Persson (2017). Där visar vi även att vi får likartade resultat om vi istället studerar de tre olika delkomponenterna – föräldrarnas utbildning, lön och yrkesstatus – var för sig.

⁵ I Lindgren, Oskarsson och Persson (2017) visar vi att det digitaliserade materialet håller mycket god kvalitet och i princip överensstämmer perfekt med den manuella kodning av valdeltagande som SCB låtit göra för ett urval av de röstberättigade.

Tabell 1 Beskrivande statistik

	Låg reformintensitet	Hög reformintensitet
<i>Panel A. Bakgrundsvariabler</i>		
Kvinna	0,49	0,49
Invandrarbakgrund	0,16	0,15
Elevens födelseår	1972,00	1972,01
Moderns födelseår	1945,48	1945,49
Faderns födelseår	1942,81	1942,76
Familjens SES	-0,00	-0,01
<i>Panel B. Utfall</i>		
Andel med 3-årig gymn.utbildning K1	0,28	0,31
Andel med 3-årig gymn.utbildning K2	0,36	0,39
Andel med 3-årig gymn.utbildning K3	0,52	0,54
Andel med 3-årig gymn.utbildning K4	0,72	0,74
Valdeltagande K1	0,83	0,83
Valdeltagande K2	0,87	0,87
Valdeltagande K3	0,90	0,90
Valdeltagande K4	0,92	0,92
Observationer	241 626	272 621

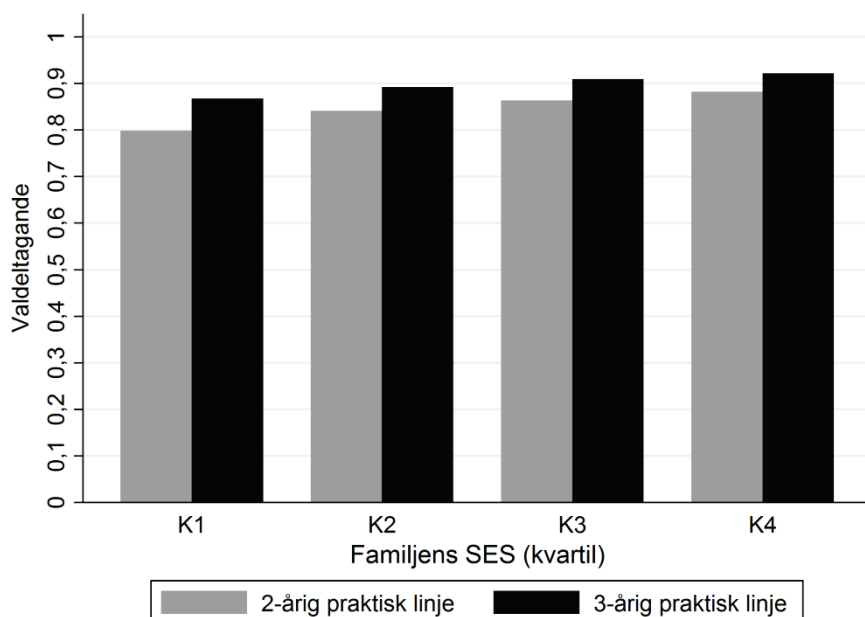
Not: Hög reformintensitet definieras som kommuner där andelen treåriga program är över medianen (=0.20) år 1990. Datamaterialet består av samtliga individer som avslutade grundskolan 1986–1990. K1 betecknar kvartilgrupp 1, K2 kvartilgrupp 2 och så vidare.

Om vi istället riktar vår uppmärksamhet mot valdeltagandet i de olika grupperna kan vi notera att det finns en tydlig koppling mellan valdeltagande och familjebakgrund. Skillnaden i valdeltagande mellan elever från kvartilgrupp 4 och kvartilgrupp 1 är nästan 10 procentenheter (92 procent mot 83 procent). Däremot går det inte att urskilja några skillnader i valdeltagande mellan kommuner med låg och hög reformintensitet. I nästa avsnitt ska vi dock se att detta förhållande förändras när vi genomför en mer systematisk dataanalys.

5 Empiriska resultat

I detta avsnitt analyserar vi hur förlängningen av de praktiska gymnasielinjerna från två till tre år påverkade valdeltagandet bland elever med olika familjebakgrund. Som ett första led i denna analys redovisar Figur 1 genomsnittligt valdeltagande uppdelat på familjebakgrund och utbildningslängd för de elever som genomgått en praktisk gymnasieutbildning.⁶

⁶ Mer precist exkluderas de som läst teoretisk inriktning från analysen medan de som antingen avslutat praktiskt gymnasium eller inte avslutat något gymnasium alls ingår i analysen. Gruppen utan gymnasieutbildning har här räknats in i gruppen med tvåårig utbildning.

Figur 1 Genomsnittligt valdeltagande uppdelat på familjebakgrund och utbildningsinriktning

Två saker är värda att notera. För det första ser vi att valdeltagandet, oavsett familjebakgrund, är högre bland de som gick treåriga istället för tvååriga yrkesprogram. För det andra finns en tendens att denna skillnad är mindre bland individer från mer resursstarka hemmiljöer. Bland eleverna från kvartilgrupp 1 är skillnaden 6,9 procentenheter medan motsvarande skillnad är 5,1, 4,5 och 3,9 procentenheter i de övriga tre kvartilgrupperna.

Dessa resultat indikerar således att gymnasiereformen kan ha bidragit till ett högre och mer jämlikt valdeltagande. Samtidigt finns dock en uppenbar risk att de skillnader som kan observeras i figuren huvudsakligen drivs av att de som valde treåriga program skilde sig från de som läste tvååriga program i viktiga avseenden och att dessa skillnader var olika påtagliga för elever med olika familjebakgrund.

Som tidigare nämnts kan vi dock hantera detta problem genom att utnyttja att sannolikheten att läsa ett treårigt program för en enskild elev var högre i kommuner med en stor andel treåriga yrkeslinjer, det vill säga i kommuner med hög reformintensitet. I panel A i Tabell 2 redovisar vi därför resultaten från en regressionsmodell där valdeltagande 2010 utgör utfallet och reformintensitet den förklaringsfaktor som vi är intresserade av (under kontroll för bland annat

kön, invandrabakgrund och familjebakgrund).⁷ Vi redovisar även separata resultat för individer med olika familjebakgrund (vi återvänder till panelerna B och C längre fram i rapporten).

Tabell 2 Gymnasiereformens effekter på valdeltagandet 2010

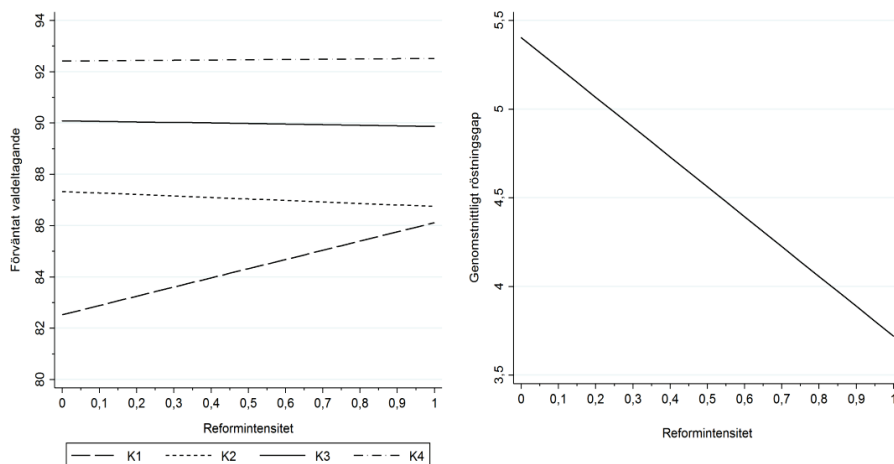
	Samtliga	K1	K2	K3	K4
<i>Panel A. Beroende variabel: valdeltagande 2010</i>					
Reformintensitet	0,80 (0,51)	3,58*** (1,06)	-0,58 (0,86)	-0,22 (0,95)	0,10 (0,94)
Kön	2,39*** (0,11)	3,91*** (0,20)	3,23*** (0,20)	1,78*** (0,17)	0,57*** (0,13)
Invandrabakgrund	-6,43*** (0,26)	-8,29*** (0,40)	-6,18*** (0,33)	-5,03*** (0,38)	-4,92*** (0,28)
Familjens SES	3,85*** (0,10)				
<i>Panel B. Beroende variabel: mer än 2 års gymnasieutbildning vid 20 års ålder</i>					
Reformintensitet	17,15*** (1,89)	21,26*** (2,57)	19,80*** (2,52)	17,37*** (2,04)	6,09*** (1,99)
Kön	2,99*** (0,30)	3,79*** (0,39)	3,75*** (0,43)	3,57*** (0,44)	0,88*** (0,32)
Invandrabakgrund	0,57 (0,42)	2,37*** (0,57)	1,85*** (0,65)	-0,55 (0,59)	-4,67** (0,40)
Familjens SES	19,31*** (0,14)				
<i>Panel C. Beroende variabel: valdeltagande 2010</i>					
3-årig gymnasieutbildning	4,68 (3,06)	16,86*** (5,24)	-2,95 (4,27)	-1,29 (5,45)	1,61 (15,35)
Kön	2,25*** (0,14)	3,27*** (0,29)	3,34*** (0,26)	1,83*** (0,27)	0,56*** (0,19)
Invandrabakgrund	-6,46*** (0,26)	-8,68*** (0,45)	-6,12*** (0,33)	-5,04*** (0,38)	-4,84*** (0,76)
Familjens SES	2,95*** (0,59)				
Observationer	514 247	128 561	128 561	128 563	128 562

Not: Robusta standardfel klustrade på kommunnivå anges inom parentes. */**/** markerar att skattningen är statistiskt säkerställt skilt från 0 på 10-/5-/1-procentsnivån. Kön antar värdet 0 för män och 1 för kvinnor och invandrabakgrund antar värdet 1 för personer som är födda utomlands eller som har åtminstone en utlandsfödd förälder.

Kolumnen betecknad *Samtliga* redovisar reformeffekten för gruppen födda mellan 1970 och 1974 som helhet. Som framgår av resultaten i denna kolumn finns inget stöd för att reformen skulle ha haft någon generell positiv effekt i populationen som helhet. Koefficienten för reformintensitet är visserligen positiv men den är inte statistiskt säkerställd.

⁷ Variabeln kön antar värdet 0 för män och värdet 1 för kvinnor, medan variabeln invandrabakgrund antar värdet 1 för alla elever som är födda utomlands eller har åtminstone en utlandsfödd förälder och värdet 0 för elever födda i Sverige med två svenskfödda föräldrar.

Som diskuterats ovan finns det dock skäl att tro att effekten av reformen kan ha varierat mellan olika socioekonomiska grupper. I kolumn två till fem redovisar vi därför separata skattningar för varje kvartil på familjebakgrundsvariabeln. Utifrån dessa resultat ser vi en relativt stor och statistiskt säkerställd effekt bland elever som tillhör kvartilgrupp 1. Enligt våra resultat skulle en *fullständig* övergång från tvååriga till treåriga gymnasieprogram öka valdeltagandet i denna grupp med cirka 3,6 procentenheter. Bland individer från de tre övre kvartilerna finner vi dock inte någon motsvarande effekt.

Figur 2 Grafisk sammanfattning av gymnasiereformens effekt på valdeltagandet

För att underlätta tolkningen innehåller Figur 2 en grafisk sammanfattning av regressionsresultaten. I den vänstra delen av figuren redovisas det förväntade valdeltagandet i olika kvartilgrupper för olika grader av reformintensitet. Som framgår av grafen indikerar våra resultat att gymnasiereformen tycks ha bidragit till att minska skillnaderna i valdeltagande genom att höja valdeltagandet bland elever från resurssvaga hem.

I kommuner där alla yrkeslinjer var tvååriga (reformintensitet = 0) uppskattar vi att skillnaderna i valdeltagande mellan kvartilgrupp 1 och de övriga tre kvartilgrupperna skulle vara 4,8 (K2 vs. K1), 7,6 (K3 vs. K1) och 9,9 procentenheter (K4 vs. K1). I en kommun med enbart treåriga gymnasielinjer (reformintensitet = 1) uppskattar vi istället att motsvarande skillnader skulle vara 0,6, 3,8 och 6,4 procentenheter.

I den högra grafen i Figur 2 använder vi samma metod för att illustrera hur den genomsnittliga skillnaden i valdeltagande mellan de fyra kvartilgrupperna

påverkades av förekomsten av treåriga yrkeslinjer. I en kommun med enbart tvååriga program finner vi att den förväntade genomsnittliga skillnaden i valdeltagande är 5,4 procentenheter medan den är 3,9 procentenheter i en kommun med enbart treåriga gymnasieutbildningar.

5.1 Vad förklarar utjämningen?

En intressant följdfråga är vad som drev den observerade utjämningseffekten. Berodde utjämningen i första hand på att det främst var barn från resurssvaga hem som fick förlängd skolgång till följd av gymnasiereformen eller berodde den på att ökad utbildning hade en större effekt på valdeltagandet för elever från mindre bemedlade hem?

För att besvara den frågan kan vi studera panelerna B och C i Tabell 2. I panel B redovisas hur sannolikheten att ha avslutat en treårig gymnasieutbildning (eller mer) vid 20 års ålder påverkades av andelen treåriga gymnasieprogram i kommunen. Vi ser att effekten av reformen är mest påtaglig i de tre nedre kvartilgrupperna. Bland elever från kvartilgrupp 1 indikerar våra resultat att en fullständig övergång från tvååriga till treåriga yrkeslinjer ökade andelen som slutfört en treårig gymnasieutbildning med drygt 21 procentenheter. För den högsta kvartilgruppen är motsvarande siffra drygt 6 procentenheter. Skälet till att reformen hade mindre effekt högre upp i familjefördelningen är uppenbarligen att andelen som läser yrkesinriktade program på gymnasiet är lägre bland barn som vuxit upp i resursstarka hem.

I panel C i Tabell 2 använder vi resultatet från de tidigare analyserna för att beräkna effekten av att läsa en treårig gymnasieutbildning istället för att läsa en tvåårig utbildning (eller ingen gymnasieutbildning alls). Medan de tidigare analyserna har studerat effekten av tillgången på treåriga gymnasieprogram i en kommun fokuserar denna analys på den faktiska effekten av längre gymnasiestudier bland de vars utbildning förlängdes av reformen. Det vill säga de som till följd av reformen läste en treårig yrkeslinje men som annars hade läst en tvåårig linje.⁸

I likhet med tidigare ser vi att den positiva effekten på valdeltagande av förlängda gymnasieutbildningar är koncentrerad till individer från kvartilgrupp 1. Enligt våra resultat var valdeltagandet nära 17 procentenheter högre bland de som läste treåriga gymnasieprogram jämfört med de som läste tvååriga program (eller inte läste på gymnasiet alls). För övriga tre kvartilgrupper är dock denna skillnad istället nära noll och inte statistiskt signifikant.

⁸ Mer tekniskt är detta resultatet från instrumentvariabelmodellen där vi använder reformintensitet som ett instrument för att ha slutfört en treårig gymnasieutbildning vid 20 års ålder.

Utbildning tycks således ha en kompensatorisk effekt såtillvida att effekten av ökad utbildning är störst i gruppen med lägst initialt valdeltagande. På basis av dessa resultat är det också uppenbart att utjämningen av valdeltagandet huvudsakligen drevs av det vi tidigare benämnde en avkastningseffekt, det vill säga att utbildning har större betydelse för elever från mer resurssvaga hem.⁹

5.2 Hur känsliga är resultaten?

För att säkerställa att våra resultat inte drivs av olika typer av modellantaganden har vi utfört ett stort antal känslighetsanalyser.¹⁰ Exempelvis har vi undersökt vad som händer om vi delar upp analysen på elever som gick praktiska respektive teoretiska program på gymnasiet. Resultaten från dessa analyser stödjer våra tidigare slutsatser då den positiva effekten på valdeltagande i kvartilgrupp 1 helt drivs av de som gick praktiskt gymnasium. För de som gick teoretiskt gymnasium finner vi inga effekter av reformen på valdeltagandet vilket är helt i linje med det faktum att reformen enbart berörde de som gick praktiskt gymnasium.

I syfte att säkerställa att resultaten inte drivs av icke-observerade skillnader mellan kommuner som deltog i försöksverksamheten i olika utsträckning har vi även genomfört en så kallad placeboanalys där vi studerat effekterna av gymnasireformen på individer födda 1966–1970 och som därför var för gamla för att påverkas av försöksverksamheten. Om de effekter vi funnit hade berott på icke-observerade kommuntrender skulle vi förvänta oss att se liknande effekter även för dessa årskullar. Detta gör vi dock inte vilket stärker tilltron till våra resultat.

Utöver detta har vi även genomfört flera andra typer av känslighetsanalyser. Bland annat har vi provat att exkludera alla kommuner som saknade egna yrkesgymnasier från analysen, skattat modellen med logistisk istället för linjär regression, samt använt alternativa kodningar av familjebakgrundsvariabeln. I samtliga fall har dock de substantiella resultaten varit desamma som de som presenterats här.

En vanlig följdfråga i den här typen av studier är vad som utgör den kausala mekanismen: Hur har det gått till när utbildning påverkat valdeltagandet? Inom litteraturen finns det flera konkurrerande idéer om detta (Persson 2015). Medan vissa forskare pekar på att utbildningens betydelse för utvecklingen av elevernas kognitiva förmåga pekar andra på utbildningens effekt på elevernas

⁹ I Lindgren, Oskarsson och Persson (2017) presenteras en mer utförlig analys till stöd för denna slutsats.

¹⁰ Se Lindgren, Oskarsson och Persson (2017) för en mer utförlig presentation av resultaten från dessa känslighetsanalyser.

framtida socioekonomiska status och sociala nätverk. Tyvärr saknas information om många av dessa tänkbara kausala mekanismer i de data som vi här har tillgång till. Därför kan vi inte genomföra någon detaljerad analys av möjliga förklaringsmekanismer. Vi har dock kunnat göra några analyser som ger vissa indikationer om vilka mekanismer som skulle kunna förklara resultaten. Exempelvis visar våra analyser att det bara är ungefär en femtedel av utbildningseffekten som kan förklaras av att de individer som genomgick en treårig gymnasieutbildning i vuxen ålder erhöll högre socioekonomisk status och ingick i mer politiskt aktiva sociala nätverk. Den reformeffekt som vi funnit verkar således inte drivas av att individernas sociala position förändrades till följd av den längre utbildningen, utan snarare bero på utbildningen i sig själv (Lindgren, Oskarsson och Persson 2017).

6 Avslutning

Kopplingen mellan utbildning och politiskt deltagande är ett omdebatterat ämne. Medan vissa ser ökad utbildning som en kungsväg till politiskt engagemang och främjandet av demokratiska normer, hävdar andra att utbildning inte leder till ökat politiskt deltagande.

I denna rapport har vi studerat hur förlängningen av de yrkesförberedande gymnasieprogrammen under det tidiga 1990-talet påverkade det framtida valdeltagandet bland de som påverkades av reformen. Särskilt fokus har riktats mot hur reformen påverkade valdeltagandet bland individer med olika familjebakgrund.

Den empiriska analysen visade att reformen inte hade någon effekt på det genomsnittliga valdeltagandet i de årskullar som berördes av reformen. Däremot fann vi att reformen ökade valdeltagandet bland barn som vuxit upp i socioekonomiskt resurssvaga hem. Resultaten är viktiga på så vis att de visar att utbildning kan ha en kompensatorisk effekt på valdeltagandet. Genom att erbjuda längre och bredare gymnasieutbildningar till elever från resurssvaga hem kan man till viss del kompensera för andra faktorer som bidrar till ett lägre valdeltagande i denna grupp. Erfarenheterna från 1990-talets gymnasiereform visar därmed att utbildningsreformer åtminstone under vissa förutsättningar kan vara ett verksamt medel för att minska den politiska ojämlikheten i samhället.

Referenser

- Berinsky, A.J., och Lenz, G.S. (2011). "Education and Political Participation: Exploring the Causal Link." *Political Behavior* 33: 357–73.
- Campbell, D. E. (2008). Voice in the classroom: How an open classroom climate fosters political engagement among adolescents. *Political Behavior* 30(4), 437–454.
- Converse, P. (1972). Change in the American electorate. In A. Campbell and P. E. Converse (Eds.), *The human meaning of social change*. New York: Russell Sage Foundation.
- Ekström, E. (2003). *Essays on inequality and education*. Department of Economics, Uppsala University.
- Ganzeboom, H. B. och D. J. Treiman (1996). Internationally comparable measures of occupational status for the 1988 international standard classification of occupations. *Social Science Research* 25(3), 201–239.
- Gidengil, E., H. Wass, och M. Valaste (2016). Political socialization and voting: The parent-child link in turnout. *Political Research Quarterly* 69(2), 373–383.
- Grönqvist, H. och C. Hall (2013). Education policy and early fertility: Lessons from an expansion of upper secondary schooling. *Economics of Education Review* 37, 13–33.
- Grönqvist, H., C. Hall, J. Vlachos, och O. Åslund (2015). Education and criminal behavior: Insights from an expansion of upper secondary school. Working Paper, IFAU – Institute for Evaluation of Labour Market and Education Policy.
- Hall, C. (2012). The effects of reducing tracking in upper secondary school: Evidence from a large-scale pilot scheme. *Journal of Human Resources* 47(1), 237–269.
- Hyman, H. H. (1959). *Political Socialization*. Glencoe: Free Press.
- Jennings, K. och R. Niemi (1981). *Generations and politics. A panel study of young adults and their parents*. Princeton: Princeton University Press.
- Kam, C. D. och C. L. Palmer (2008). Reconsidering the effects of education on political participation. *The Journal of Politics* 70, 612–631.
- Lijphart, A. (1997). Unequal participation: Democracy's unresolved dilemma. *American Political Science Review* 91(1), 1–14.

- Lindgren K-O., S. Oskarsson, och M. Persson. (2016). How does Education Influence Political Candidacy? Lessons from School Openings in Sweden. Working paper 2016:7, IFAU, Uppsala.
- Lindgren, K-O, S. Oskarsson och M. Persson. (2017). Can Increased Education Help Reduce the Political Opportunity Gap? IFAU Working paper 2017:12, IFAU, Uppsala.
- Lindgren, K.-O., S. Oskarsson, och C. T. Dawes (2017). Can political inequalities be educated away? evidence from a large-scale reform. *American Journal of Political Science* 61(1), 222–236.
- Meraviglia, C., H. B. Ganzeboom, och D. D. Luca (2016). A new international measure of social stratification. *Contemporary Social Science* 1–29.
- Neundorf, A., R. Niemi och K. Smets (2016). “The compensation effect of civic education on political engagement”. *Political Behavior*, 38(4), 921–949.
- Neundorf, A. och K. Smets (2017). “Political socialization and the making of citizens”. *Oxford handbooks online*.
DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199935307.013.98
- Persson, M. (2014). Testing the relationship between education and political participation using the 1970 British cohort study. *Political Behavior* 36(4), 877–897.
- Persson, M. (2015). “Review Article: Education and Political Participation.” *British Journal of Political Science*. 45(3): 689–703.
- Persson, M. och H. Oscarsson (2010). Did the egalitarian reforms of the Swedish educational system equalise levels of democratic citizenship? *Scandinavian Political Studies* 33(2), 135–163.
- Putnam, R. D. (2015). *Our kids: The American dream in crisis*. New York: Simon and Schuster.
- Schlozman, K. L., S. Verba, och H. E. Brady (2012). *The unheavenly chorus: Unequal political voice and the broken promise of American democracy*. Princeton University Press.
- Tenn, S. (2007). The effect of education on voter turnout. *Political Analysis* 15(4), 446–464.
- Treiman, D. J. (1977). *Occupational prestige in comparative perspective*. New York: Academic Press.

- Verba, S., K. L. Schlozman, och H. E. Brady (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Harvard University Press.
- Verba, S., N. Burns, och K. L. Schlozman (2003). Unequal at the starting line. *The American Sociologist* 34(1-2), 45–69.
- Wolfinger, R. och S. Rosenstone (1980). *Who votes?* Yale University Press.